

Надія Москалюк,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнського національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2972-3352>

Сергій Харченко,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнського національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-6130-6449>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЯК СПОСОБУ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правових механізмів забезпечення ефективності митного контролю як ключового інструменту протидії митним деліктам у сучасних умовах. Митний контроль відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави, оскільки його метою є захист національних інтересів шляхом запобігання незаконному переміщенню товарів через кордон, протидії контрабанді та ухиленню від сплати митних платежів. Дослідження охоплює аналіз правових норм, які регламентують діяльність митних органів, а також огляд сучасних міжнародних стандартів та рекомендацій щодо організації митного контролю.

Автор статті розглядає основні проблеми, які виникають у процесі здійснення митного контролю, зокрема пов'язані з ефективністю існуючого законодавства, недосконалістю адміністративних процедур та відсутністю належного співробітництва між митними органами різних країн. Особливо висвітлено питання корупції, яка значно послаблює ефективність митних органів та створює додаткові ризики для національної економіки.

У статті акцентується увага на необхідності впровадження сучасних інформаційних технологій у процес митного контролю, таких як електронні системи для обробки митних декларацій та автоматизовані інструменти ризик-менеджменту. Це дозволяє забезпечити більш точний аналіз і прогнозування ризиків митних правопорушень та покращує прозорість і доступність митних процедур. Також розглядаються міжнародні правові інструменти, такі як Конвенція ВМО про спрощення і гармонізацію митних процедур, і їх роль у посиленні ефективності митного контролю.

Результати дослідження вказують на необхідність удосконалення правової бази та запровадження більш ефективних механізмів контролю на всіх етапах митного процесу, зокрема шляхом інтеграції інноваційних технологій, активізації міжнародного співробітництва та підвищення професійної підготовки митних службовців. Такі заходи сприятимуть зниженню рівня митних деліктів і забезпеченню стабільного функціонування митної системи як важливого елемента економічної безпеки держави.

Ключові слова: митний контроль, митні делікти, правові механізми, економічна безпека, протидія контрабанді, інформаційні технології, міжнародне співробітництво, автоматизовані системи ризик-менеджменту, ефективність контролю.

Moskaliuk N., Kharchenko S.

Legal mechanisms for ensuring the effectiveness of customs control as a way to counteract customs torts

The article is devoted to the study of legal mechanisms for ensuring the effectiveness of customs control as a key tool for combating customs torts in modern conditions. Customs control plays an important role in ensuring the economic security of the State, since its purpose is to protect national interests by preventing illegal movement of goods across the border, combating smuggling and customs duty evasion. The study includes an analysis of the legal provisions governing the activities of customs authorities, as well as a review of current international standards and recommendations on the organisation of customs control.

The author examines the main problems that arise in the process of customs control, in particular, those related to the effectiveness of existing legislation, imperfection of administrative procedures and lack of proper cooperation between customs authorities of different countries. The author also highlights the issue of corruption, which significantly weakens the effectiveness of customs authorities and creates additional risks for the national economy.

The article focuses on the need to introduce modern information technologies into the customs control process, such as electronic systems for processing customs declarations and automated risk management tools. This allows for a more accurate analysis and forecasting of the risks of customs offences and improves the transparency and accessibility of customs procedures. International legal instruments, such as the WCO Convention on the Simplification and Harmonisation of Customs Procedures, and their role in enhancing the effectiveness of customs control are also considered.

The results of the study point to the need to improve the legal framework and introduce more effective control mechanisms at all stages of the customs process, in particular through the integration of innovative technologies, intensification of international cooperation and professional training of customs officers. Such measures will help to reduce the level of customs torts and ensure the stable functioning of the customs system as an important element of the economic security of the State.

Keywords: *customs control, customs torts, legal mechanisms, economic security, combating smuggling, information technology, international cooperation, automated risk management systems, control efficiency.*

Постановка проблеми. Науковці, які досліджують проблематику забезпечення ефективності митного контролю, підіймають різні питання, так (Bublick, Ellen. (2022)) зазначає: «всі міжнародні індекси й показники, що займають важливе значення у процесі оцінювання ефективності організації митної справи, орієнтуються саме на оцінювання ефективності митної справи з точки зору створення умов для ведення бізнесу і складності правових норм у кожній окремо взятій країні (Індекс сприяння торгівлі Всесвітнього економічного форуму (ETI), логістичний показник (LPI), Митний індекс Європейської Бізнес Асоціації (EBA – European Business Association), Індекс простоти ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index))» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення правових механізмів забезпечення ефективності митного контролю знайшла широке відображення у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах. Теоретичні питання порушення митних норм розглядали Дьоміна С., Bublick, E., Колпаков В., Гончар Г., Остапенко О., Кузняк Б. Я., Найденко О., Свічкарь В. А., Костяної О., Констанці О., Hylton K.N., Єніної А., Яромія І. У працях зазначених науковців вивчається проблематика економічного забезпечення запобігання та протидії порушенням митних норм, проте вона ще недостатньо висвітлена у правовій літературі. Високо оцінюючи значення сучасних наукових здобутків, слід відзначити, що під час аналізу наявних наукових джерел встановлено недостатню кількість праць, присвячених питанням визначення правових механізмів забезпечення ефективності здійснення митного контролю як засобу протидії митним деліктам.

Сучасний рівень митного законодавства дозволяє чітко визначити риси адміністративного примусу і заходів адміністративної відповідальності як його основних елементів у митній галузі. Правоохоронна функція є пріоритетною в діяльності митних органів, адже вони здійснюють провадження у адміністративних справах щодо порушень митних норм. У зв'язку із цим з'являється потреба у розкритті змісту, умов виникнення та структури митних деліктів.

Метою наукової статті є дослідження теоретико-прикладних аспектів впровадження правових механізмів забезпечення ефективності митного контролю як способу протидії митним деліктам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архірейська Н. В. виокремлює чотири головні підходи до визначення результативності митного контролю:

результативність як співвідношення підсумків діяльності і витрат (такий підхід опирається на порівняння підсумків, які пов'язані із наданням послуг із митного оформлення і контролю, сплаті податків та зборів, тощо і залучених ресурсів для досягнення необхідних результатів (трудових, фінансових);

результативність – рівень досягнення необхідної мети (ефективність) (такий підхід можна використовувати лише тоді, коли цілі є точними і конкретними);

результативність – відповідність стандарту (такий підхід застосовується включно з «бенчмаркінгом»; для застосування цього підходу потрібно порівнювати показники ефективності роботи митних органів із певним стандартом, наприклад, з показниками ефективності роботи митних органів ЄС);

результативність як рівень задоволення процесом його учасниками (задоволеність учасників залежить від рівня захисту інтересів учасників процесу).

Під час застосування даного підходу до оцінки результативності слід виділити групи суб'єктів, які будуть брати участь у даному процесі (керівництво митних органів, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, службовці тощо) [2].

Як зазначає (Тумошенко А.(2021)): «ефективність постмитного аудиту безпосередньо пов'язана з формуванням доказів на етапі підготовки та проведення документальної перевірки. До цього часу неодноразово висловлювалося, що митним органам необхідно підвищити ефективність доперевірочних заходів щодо збору та аналізу інформації, що свідчить про порушення чинного законодавства щодо митного та податкового законодавства України» [3].

Матеріали, з яких будуються результати митного пост-аудиту, та якість доказової бази стають суттєвими для розуміння реальної різниці між нарахованими і сплаченими митними платежами та штрафами. Після накладення штрафів вони мають бути сплачені, а сплата залежить від того, чи перевірка була правильною, що саме по собі залежить від спожитих ресурсів (кваліфікація персоналу митниці, якість інформації та програмного забезпечення тощо, а отже, ресурсна складова державного бюджету). Як зазначила Гродовська О.П.: «Оцінювати ефективність митної системи необхідно не за сумою платежів, які надходять, а за повнотою їх надходження» [4].

Операція «DEMETER VII» означає спільні дії правоохоронних органів митної служби проти незаконного обігу відходів відповідно до положень Базельської конвенції про контроль за транскордонним переміщенням небезпечних відходів та їх утилізацію та моніторингу атмосферних хімічних елементів, що руйнують озоновий шар відповідно до положень Монреальського протоколу. Операція здійснювалась за сприянням OLAF. «THUNDER 2021» – спеціальна операція Інтерполу та ВМО щодо боротьби з незаконною торгівлею, яку проведено в жовтні 2021 року [5].

Спільна операція Республіки Молдова, України та Румунії з протидії транскордонному перевезенню тютюнових виробів в Одеській області – «SCORPION II», яку координує EUBAM. Правоохоронні служби за підтримки Європолу та OLAF працювали в Республіці Молдова, Україні та Румунії. Не менш значне місце в роботі з виявлення та попередження митних правопорушень займає моніторинг та обмін оперативною інформацією; це обмін інформацією між OLAF та митними органами іноземних держав щодо фактів переміщення повітряним, автомобільним, морським транспортом підакцизних товарів, насамперед тютюнових виробів, коли є обґрунтовані підстави для того щоб вважати, що вчинено порушення. Одним із найважливіших результатів взаємодії з OLAF стало попередження спроби незаконного переміщення через Одеський морський порт контейнерної партії тютюну з Індії під виглядом «велосипедів та запчастин до них» [6].

Таким чином, ефективним способом протидії митним деліктам є існуюча співпраця та обмін інформацією з державними органами іноземних держав шляхом взаємної адміністративної допомоги, що забезпечує запобігання та виявлення нелегальних експортно-імпорتنих операцій. Держмитслужба послідовно розширює цю двосторонню договірну базу з митними органами іноземних країн щодо обміну інформацією про товари і транспортні засоби та договірну базу щодо митної статистики.

В даний час здійснюється обмін інформацією з митними адміністраціями іноземних країн за допомогою міжвідомчих протоколів обміну інформацією (Польща, Молдова, Азербайджан, Грузія, Угорщина, Білорусь). Система обміну інформацією пройшла пілотне випробування з митною адміністрацією Словаччини. Інформація призначена для отримання онлайн інформації про вантаж, який пройшов митне оформлення в країні відправлення на шляху до України [7].

Таким чином, завдяки своєчасному огляду вантажу уповноваженими посадовими особами Держмитслужби інформація про перевізника стає доступною ще до його законного в'їзду на митну територію нашої держави. Наведена інформація має велике значення для прискорення оформлення вантажів та перевірки законності зовнішньоекономічних операцій та митної вартості товарів, інших заходів і заходів контролю проти контрабанди та порушення митного законодавства, тобто виявлення ризикових операцій тощо. Формат, періодичність та порядок обміну інформацією визначено відповідними договорами (технічними умовами щодо обміну інформацією) [8].

Для забезпечення обміну попередньою інформацією готують окремі проекти відповідних міжнародних угод з митними адміністраціями Республіки Вірменія, Республіки Казахстан. Проводяться консультації з митним відомством Туреччини. З цього питання проводиться інтенсивна робота разом з Європейським Союзом та митними службами країн-членів ЄС. Періодично вживаються заходи щодо посилення спроможності Держмитслужби протидіяти незаконному обігу зброї, боєприпасів, вибухових матеріалів, шляхом

реалізації проектів ОБСЄ «Підтримка Державної митної служби України у запобіганні та протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин» та інших міжнародних ініціатив.

Зокрема, 12. 08. 2021 року відбулася зустріч за участю представників Держмитслужби України та ОБСЄ. Держмитслужба здійснила розгляд листа Організації з безпеки та співробітництва в Європі до України щодо реалізації проекту «Підтримка Держмитслужби України у запобіганні та протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин». 9].

За результатами розгляду надіслано відомості до Переліку запитань щодо здійснення оцінки законодавства, вивчення стану протидії контрабанді ЗБВР та роботи Департаменту протидії контрабанді та порушенням митних правил. 26.10.2021 представники Держмитслужби взяли участь у проведенні семінару (FRT) із використання канадської вогнепальної зброї. Крім того, 19.11.2021 відбулася координаційна зустріч щодо впровадження комплексних тренінгових програм у сфері ЗБВР для Держмитслужби. Вивчено та надано інформацію щодо плану проведення занять на 2022 рік, орієнтовного плану проведення тренінгів, запланованих спільно із ОБСЄ.

В умовах воєнного стану в Україні перед митними органами постають надзвичайно важливі завдання щодо забезпечення національної економічної безпеки держави. Митні органи відповідно до положень Митного кодексу України мають створювати умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності; вони мають гарантувати економічну безпеку та захищати митні інтереси держави (ст. 544 МКУ). Саме за таких умов виникає необхідність прискорення та спрощення митних процедур щодо товарів критичного імпорту, гуманітарної допомоги та стратегічних товарів [10].

Зараз дуже важливо удосконалювати заходи безпеки та контролю для раннього виявлення митних деліктів, запобігання самому акту контрабанди. За таких обставин злочинні організації скористалися б ситуацією на кордонах України та використали їх для незаконного обігу товарів під виглядом благодійної допомоги. Це можуть бути транспортні засоби, що неправдиво декларуються як такі, що призначені для Збройних Сил України, а також товари подвійного призначення, які не потрапляють до кінцевого споживача, використовуються в інших цілях або для отримання неправомірної вигоди, а також можуть бути використані для продажу. Умови військового конфлікту в Україні визначають важливі завдання української митниці щодо запобігання контрабанді національних культурних цінностей та охорони культурної спадщини [11].

Агресор здійснює військові атаки на культурні об'єкти, а також культові споруди, що призводить до повного їхнього знищення та пограбування. В цих умовах митна служба стає важливим бар'єром проти різних злочинних намірів, спрямованих на контрабанду культурних цінностей, які було викрадено із окупованої території України. Одним із найважливіших напрямів є інформування митних інституцій інших країн про культурні цінності, що перебувають у розшуку.

В Україні відсутня єдина інформаційна база даних культурних цінностей, викрадених із культових споруд та музеїв; отже, роль Державної митної служби в цьому плані стає дуже важливою. Наприклад, на даний момент зростає важливість передачі інформації через канали CEN.com Всесвітньої митної організації про об'єкти, які розшукуються. Ще одна причина – сприяти припиненню незаконного обігу наркотиків, а також перехопленню та демістифікації контрабанди вогнепальної зброї, контрабанди генеральних вантажів, зокрема акцизних сигарет та алкогольних напоїв. Вони безконтрольно або під контролем переміщуються через митний кордон України, звідки в подальшому контрабандним способом можуть потрапити на територію Європейського Союзу [12].

Національна стратегія державних доходів України до 2030 року встановлює важливі напрямки реалізації митної політики, акцент зроблено на зміцненні правової бази митного регулювання для підвищення ефективності боротьби з контрабандою та митними деліктами [13].

Однією з дуже важливих складових реформи є наділення митних органів додатковими повноваженнями у сфері оперативного-розшукової та досудової слідчої діяльності. Метою цього є посилення охоронних функцій Держмитслужби шляхом перетворення її на правоохоронний орган відповідно до міжнародних стандартів. Це, за його словами, допоможе вести більш ефективну боротьбу із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, які порушують норми митного законодавства, уникнути відтворення щодо правоохоронних функцій у митній сфері, а також виконувати міжнародні зобов'язання. Наступне пов'язане із заходами, які вживає Україна щодо її майбутнього статусу як члена єдиної європейської митної території: не допускати ввезення контрафактних та піратських товарів. Зокрема, йдеться про посилення контролю та впровадження ефективних механізмів виявлення та припинення пропуску таких товарів через митний кордон України.

Висновки. Реформування митного режиму та розширення повноважень митного органу відповідають вимогам сучасності, сприяючи підвищенню безпеки та захисту національних економічних інтересів України в умовах глобалізації та міжнародного співробітництва. Для подальшого зміцнення справедливості та довіри до митного органу через застосування антикорупційних механізмів пропонується надати оперативнo-розшукові повноваження підрозділам внутрішньої безпеки Держмитслужби. Основною метою цього є підвищення ефективності встановлення фактів причетності посадових осіб Держмитслужби до незаконної діяльності та сприяння вчиненню митних деліктів. У рамках формування функції правоохоронної діяльності митних органів Кримінальний кодекс України було доповнено статтями про відповідальність за здійснення товарної контрабанди та контрабанду підакцизних товарів.

Це визначає так звану тарифну базу, забезпечує дотримання законодавчих заборон та обмежень у сфері переміщення товарів через митний кордон України. Крім того, враховуючи Національну стратегію доходів, вбачається необхідність удосконалення механізму застосування адміністративної відповідальності за порушення митних норм, шляхом внесення змін до Митного кодексу України.

Потреба відповідати вимогам спільної системи Митного союзу ЄС є важливим міжнародним орієнтиром для реформування митної системи України.

Митний союз ЄС працює у формі єдиного митного простору, де національні митні інституції діють спільно і забезпечують дотримання загальних європейських принципів: вільний обіг товарів; єдиний митний тариф; митна кооперація та гармонізація; безпека і захист державних кордонів.

Список використаних джерел

1. Bublick, E. Tort Common Law Future: Preventing Harm and Providing Redress to the Uncounted Injured. *Journal of Tort Law*. 2022. 14. 10.1515/jtl-2022-0010.
2. Архирейська Н. В. Аналіз підходів до оцінювання ефективності митної справи. *Ефективна економіка. Електронний журнал*. 2014. № 7. URL: www.economy.nayka.com.ua (дата звернення: 03.09.2024)
3. Tymoshenko A. European union experience in regulating customs operations of enterprises. *Economics, Finance and Management Review*. 2021. Issue 2(6). p. 43- 51. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2021-2-43>
4. Гродовська О. П. Відповідальність за порушення митних правил. 2024. URL: <https://go-advocate.com/vidpovidalnist-za-porushennya-mytnyh-pravyl/> (дата звернення: 03.09.2024)
5. Варгуляк О. Г. Актуальні питання судової практики розгляду спорів щодо коригування митної вартості. *Юридичний науковий електронний журнал* 2024. № 2. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/56>
6. Приймаченко Д. В. Узагальнення практики розгляду судами справ про порушення митних правил (з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини). II Міжнародна науково-практична конференція: «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети»: Збірник матеріалів. Київ, 2019. 354 с.
7. Яромій І. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії порушенням митних правил : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Дніпро, 2018. 20 с.
8. Кузник Б. Я., Свічкарь В. А. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6221> (дата звернення: 05.09.2024)
9. Denisov, D. Modern Aspects and Measures for Prevention of Illegal Trafficking of Weapons (Ammunition) Based on a Brief Analysis of the Survey of Sentenced Persons. *Pravo: istoriya i sovremennost*. 076-090. 10.17277/pravo.2021.01. pp. 076-090.
10. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 03.09.2024)
11. Митний кодекс змінять для імплементації митних положень ЄС: за основу прийнято закон. URL: <https://news.dtkr.ua/state/other/90262-mitnii-kodeks-zminiat-dlia-implementaciyi-mitnix-polozhen-jes-z-osnovu-priiniato-zakon> (дата звернення: 03.09.2024)
12. Parthiban M. M., Murali T. S., Subramanian G. K. World Customs Organization and global trade: imprints and future paradigms. *World customs*. 2020. Vol. 14, № 2. P. 157–176.
13. Національна стратегія доходів України до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 03.09.2024)

References

1. Bublick, E. (2022). Tort Common Law Future: Preventing Harm and Providing Redress to the Uncounted Injured. *Journal of Tort Law*, 14. Retrieved from <https://doi.org/10.1515/jtl-2022-0010> [in English]
2. Arkhireska, N. V. (2014). Analiz pidkhodiv do otsiniuvannya efektyvnosti mytnoi spravy [Analysis of Approaches to Evaluating the Effectiveness of Customs Operations]. *Efektyvna ekonomika - Efficient Economy*, 7 Retrieved from www.economy.nayka.com.ua [in Ukrainian]
3. Tymoshenko, A. (2021). European Union Experience in Regulating Customs Operations of Enterprises. *Economics, Finance and Management Review*, 2(6), 43–51. Retrieved from <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2021-2-43> [in English]
4. Hrodovska, O. P. (2024). Vidpovidalnist za porushennia mytnykh pravyl [Liability for Customs Offenses]. Retrieved from <https://go-advocate.com/vidpovidalnist-za-porushennya-mytnyh-pravyl/> [in Ukrainian]
5. Vargulyak, O. H. (2024). Aktualni pytannia sudovoi praktyky rozghliadu sporiv shchodo koryhuvannya mytnoi vartosti [Current Issues of Judicial Practice in Customs Value Adjustment Disputes]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal - Legal Scientific Electronic Journal*, 2. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/56> [in Ukrainian]
6. Pryimachenko, D. V. (2019). Uzahalnennia praktyky rozghliadu sudamy sprav pro porushennia mytnykh pravyl (z urakhuvanniam praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny) [Generalization of Judicial Practices in Customs Violation Cases (Considering the Practice of the European Court of Human Rights)]. *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia: «Sudovi rozghliad podatkovykh i mytnykh sporiv: problemy, vyklyky, priorityty»: Zbirnyk materialiv - II International Scientific and Practical Conference: «Judicial Review of Tax and Customs Disputes: Problems, Challenges, Priorities»: Collection of Materials*. Kyiv [in Ukrainian]
7. Yaromii, I. (2018). *Administratyvno-pravovyi mekhanizm zapobihannia ta protydii porushenniam mytnykh pravyl [Administrative and Legal Mechanisms for Preventing and Combating Customs Violations]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.07. Dnipro* [in Ukrainian]
8. Kuzniak, B. Ya. & Svichkar, V. A. (2018). Osoblyvosti mytneho rehuliuвання v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Features of Customs Regulation in European Union Countries]. *Efektyvna ekonomika - Efficient Economy*, (4). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6221> [in Ukrainian]
9. Denisov, D. (2021). Modern Aspects and Measures for Prevention of Illegal Trafficking of Weapons (Ammunition) Based on a Brief Analysis of the Survey of Sentenced Persons [Modern Aspects and Measures for Prevention of Illegal Trafficking of Weapons (Ammunition) Based on a Brief Analysis of the Survey of Sentenced Persons]. *Pravo: istoriya i sovremennost - Pravo: istoriya i sovremennost*, 76–90. Retrieved from <https://doi.org/10.17277/pravo.2021.01.pp.076-090> [in English]
10. *Mytnyi kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]: Law of Ukraine No. 4495-VI of March 13, 2012*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian]
11. Mytnyi kodeks zminiat dlia implementatsii mytnykh polozhen YeS: za osnovu pryiniato zakon [Customs Code to Be Amended for EU Customs Provision Implementation: Bill Passed]. Retrieved from <https://news.dtki.ua/state/other/90262-mitnii-kodeks-zminiat-dlia-implementaciyi-mitnix-polozen-jes-za-osnovu-priiniato-zakon> [in English]
12. Parthiban, M. M., Murali, T. S. & Subramanian, G. K. (2020). World Customs Organization and Global Trade: Imprints and Future Paradigms [World Customs Organization and global trade: imprints and future paradigms]. *World customs - World Customs Journal*, 14(2), 157–176 [in English]
13. *Natsionalna stratehiia dokhodiv Ukrainy do 2030 roku [National Revenue Strategy of Ukraine until 2030]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 19.09.2024